
En sista runda

50 år med totalkonsumtionsmodellen

FREDRIK NYSTRÖM, ADRIAN MEHIC OCH MATTIAS SVENSSON

ephi

Förord

Myten om det goda monopolet

Att försöka skriva något om svensk alkoholpolitik utan att låta ironisk eller raljera är svårt. Sällan har den svenska statens överhöghet blivit så synlig som inom alkoholpolitiken. Vi svenskar inte bara finner oss i den, utan på ett lätt sadomasochistiskt sätt försvarar vi den, till och med. Att vi till skillnad från alla andra medlemmar i EU inte får köpa alkohol någon annanstans än i statens monopolbutiker har vi tigande accepterat. Till och med i Finland har man börjat luckra upp monopolet. Det tog decennier och tusentals utredningssidor innan vi svenskar till slut, efter en lektion om alkoholens skadeverkningar, tillåts köpa med oss några flaskor rosé eller öl under ett besök på ett bryggeri eller hos en vinbonde. Men det finns många fler inslag i den svenska alkoholpolitiken som bär lätt absurdistiska drag. Några finns beskrivna i ledarskribenten Mattias Svenssons text *Ju mindre monopol – desto bättre öl*.

Den här rapportens huvudsyfte är att gå igenom den tankemodell som ligger till grund för statens monopol på försäljning av alkohol. Idén vilar på föreställningen att genom att staten har hård kontroll över hur alkoholen säljs, trycks den sammanlagda konsumtionen ner och därmed blir det färre som dricker för mycket. Den föreställningen är orsaken inte bara till våra systembolag utan också till den mängd regler som omgärdar alkohol på restaurang.

Nu tycks de svenska alkoholkonsumtionsmönstren följa samma trend som alla andra länder. Vi dricker mer vin och öl och mindre sprit. Vi dricker vid flera tillfällen men inte så mycket. Alkoholrika alternativ är efterfrågat, även på krogen. Vi kan mer om champagne, vin och olika ölsorter och köper därför dyrare produkter. Men drickandet betraktas också av yngre som en medelklassig, medelålders syssla och unga tycks dricka mindre än någonsin, trots att det troligen aldrig varit enklare att köpa alkohol än vad det är just nu. Det vill säga att trender är viktigare än regler när det gäller alkohol. Forskaren Adrian Mehic beskriver i texten *Har vi övergett totalkonsumtionsmodellen? En analys av svensk alkoholpolitik* hur den ideologiska

överbyggnaden till Systembolaget ser ut. Det är en 70-talsidé, som till skillnad från många andra visioner från den tiden, inte skrotats utan lever kvar. Nu är Systembolaget märkligt nog kanske mest omhuldat av vinintresserad övre medelklass i storstäder, som prisar det goda utbudet och de modesta priserna på riktigt exklusiva produkter.

Att dricka mycket alkohol vet alla, inte är något bra. Men ett glas till maten, har länge betraktats som en naturlig del av tillvaron i alla vinodlande länder runt Medelhavet. Men även ett glas till middagen har börjat ifrågasättas från flera olika håll, inte minst från EU och WHO som menar att riskerna med alkohol infinner sig från första klunken. Mot det invänder läkaren och professorn Fredrik Nyström som tillsammans med kollegor tittat på de studier som sägs ligga bakom de nya råden runt alkohol. Fredrik Nyström visar i *Ett eller två glas vin till maten är bra för din hälsa!* att det egentligen inte finns någon riktig forskning som ger stöd för påståendena att alkohol är cancerframkallande och sjukdomsalstrande i mindre doser. I stället menar han att det finns stöd för att lite alkohol kan ha gynnsamma effekter på kroppen.

Det vi med säkerhet vet är att alkohol varit en del av Europas historia i tusentals år och att vi är duktiga på att förädla och framställa den. Och att alkohol trots sina risker och delvis negativa konsekvenser är något som förgyller tillvaron. De flesta av oss som dricker gör det helt enkelt för att det gör festen, middagen eller utekvällen lite mer lustfylld och roligare.

A handwritten signature of Marie Söderqvist in black ink.

Marie Söderqvist

VD, EPHI

Stockholm, juni 2025

Ett eller två glas vin till maten är bra för din hälsa!

Världsförbundet WHO har numer hållningen att "all alkoholkonsumtion" är skadlig, Oavsett hur lite det är man dricker menar man att det är förenat med risker. Svenska myndigheter hakar lydigt på denna vurm för helnykterism: Jag som forskare på livsstilens risk- och friskfaktorer, och som arbetat som läkare i över 35 år, menar bestämt, att detta är ett mycket märkligt förhållningssätt som står i uppenbar strid med medicinsk vetenskap, och klinisk erfarenhet. Jag är inte på något sätt kontroversiell i denna fråga, vill jag redan nu framhålla. Det är allmänt känt att alkohol i måttliga mängder förbättrar kolesterol samt sänker blodsockret. Jag och två andra professorer i internmedicin har genom artiklar vi författat försökt få gehör för att dessa "nya rön" framkallats av statistiska manipulationer av data från epidemiologiska undersökningar. Alltså utifrån data om samband mellan uppgiven livsstil och insjuknande i olika sjukdomar eller död. De två kollegorna som jag samarbetat med i detta ämne är professorerna och läkarna Bengt Fagrell och Johan Frostegård, båda på Karolinska Institutet i Stockholm. Detaljerna och resonemanget i denna artikel bygger dock på mitt eget urval av nyckelstudier och relaterade statistiska analyser av dessa. Särskilt olika högkvalitativa, så kallade, lottade undersökningar visar på att det alldeles tydligt fortsatt finns en skyddande effekt av ett måttligt dagligt intag av alkohol. Vin är också en viktig komponent i den så kallade medelhavskosten som är den enda kostregim, hittills, som i en lottad stor studie på både män och kvinnor kunnat visa en påtaglig minskning av hjärtsjukdom jämfört med traditionell lågfettkost.

Alkohol är den fjärde huvudsakliga näringsformen, utöver kolhydrater, fett och proteiner. Vi människor har under evolutionen utrustats med specifika enzym-system för att ta hand om näringen i alkohol, också. Det kan ses som ett evolutionärt bevis på att vi är anpassade för att kunna konsumera alkohol, vilket inte alls alla djur är. Det är tämligen mycket energi i alkohol, innehållet är 7 kcal/gram. Detta ligger mitt emellan protein som har 4 kcal/gram och fett som har 9 kcal/gram. Historiskt har möjligheten att göra vin av frukt och i Sverige öl av säd, varit betydelsefull för att skydda kalorierna däruti från skadedjur och för att få dem att hålla länge, när bekvämligheter som inte kylskåp fanns.

Modernt mytskapande om alkoholrisker

För några år sedan, närmare bestämt 2018, publicerades en stor analys om ”risker” med alkoholkonsumtion i Lancet (1). Studien, eller rättare sagt metaanalysen, fick ett stort genomslag i media. Dels för att den publicerades i Lancet och dels för att den var stor, men framförallt för att huvudbudskapet från författarna var att ”all alkoholkonsumtion är skadlig”. De över 500 personer som var involverade i artikeln uttryckte med enfaset, som det stod i artikeln: ”Alcohol use is a leading risk factor for global disease burden and causes substantial health loss. We found that the risk of all-cause mortality, and of cancers specifically, rises with increasing levels of consumption, and the level of consumption that minimises health loss is zero.”(1). Mitt intryck, utan att vara idéhistoriker, är att det var ungefär då denna nya trend inom medicinen startade - budskapet om att alkohol alltid är farligt och skadligt.

I artikeln i Lancet har statistisk korrektion för störfaktorer använts i enorm omfattning. Man använder också ett ganska svårtolkat utfall för riskerna, så kallade DALYs. Disease Adjusted Life Years. Denna utfallsmarkör får sjukdomar med långvarigt lidande att väga tungt och detta kan man tydligt se påverkar utfallet. För en internmedicinare framstår det som mycket märkligt att sjukdomen tuberkulos antas vara kopplat till alkohol.

Hur skall detta tolkas ur ett svenskt perspektiv? Här är tuberkulos närmast helt utrotad? Jag har bara kommit i kontakt med två patienter, under 35 års läkarverksamhet som drabbats av tuberkulos, bägge arbetade i sjukvården, närmare bestämt inom intensivvården. Det torde vara nästan den enda plats där man kan få så mycket tuberkulösa upphostningar från respiratorer att man får klinisk sjukdom. Ingen av dessa patienter har överkonsumerat alkohol, kan jag garantera, som sedermera följt dem på min mottagning i många år.

Men trots att man i metaanalysen tillskriver alkohol en massa samband, som känns obsoleta, som till exempel TBC, finner man även i denna undersökning att alkohol tycks vara kopplat till färre fall av hjärt- och kärlsjukdom. Det blir tydligt när materialet analyseras separat utan en massa statistisk manipulation. Men den observationen tas inte med i diskussionen eller i slutsatserna (1).

Men egentligen är det snarare tvärtom som man brukar analysera ”vin” och ”risk”. När vi undersökte frågan i rapporten Mat vid fetma (SBU) som kom ut 2013, gav vi pluspoäng för sannolikhet för ett orsak och verkan samband (nytta med att dricka alkohol), ”kausalitet” för alkoholintagets koppling till bra prognos. Detta, eftersom störfaktorerna som hör ihop med dagligt intag av alkohol oftast signalerar ett olämpligt leverne (eller levnadsförhållanden) i andra avseenden. Dessa utgörs av

till exempel, cigaretter till ölen, eller annat riskbeteende som för mycket chips och ölkorv, eller att man dricker mycket för att man mår psykiskt dåligt. Trots detta så finner man oftast kopplingar till minskade risker vid måttligt alkoholintag när man jämför med att dricka alkohol sällan, eller inte alls.

I SBU rapporten Mat vid fetma studerades vi (jag var en av experterna¹) alltså även alkoholintagets relation till olika sjukdomar hos i de med fetma och i viss mån även hos normalviktiga personer. I sammanfattningen skrev vi i slutrapporten att för "Dödlighet, sjuklighet och livskvalitet" finns "ett måttligt starkt underlag för att måttligt intag av alkohol, jämfört med inget eller mycket litet intag, har ett samband med minskad risk för diabetes hos personer med fetma". Å andra sidan skrevs också att "Underlaget är otillräckligt för att bedöma om intag av alkohol har någon effekt på risk för cancer eller död" (2).

En annan statistisk nymodighet som används i artiklar som påstås visa att all alkoholkonsumtion är farlig är så kallad "Mendelsk randomisering". Den går ut på att låta variationer i genetik utgöra ett underlag för att gruppera de personer som skall jämföras, förhoppningsvis slumpmässigt, i efterhand. Men den metoden är inte korrekt att använda på alkohol. Förutsättningarna för att använda denna populära nymodighet, men också kritiserade statistiskvariant är nämligen att de gener som är grunden för "lotten", inte i sig påverkar de utfall man vill undersöka. Det är på så sätt man kan få fram oberoende grupper och räkna statistik på det. Men de gener, och det finns många, som har samband med just alkoholnedbrytning påverkar nämligen också just effekterna av alkoholen på kroppen eftersom generna kodar för olika enzymer som bryter ner alkoholen, olika effektivt, i olika steg. Det är mycket märkligt att man har kunnat publicera artiklar baserade på den metodiken eftersom den så uppenbart bryter mot statistiska regler för att kunna tolka resultaten på ett vettigt kliniskt sätt.

Det har ibland hävdats i debatten att risken för bröstcancer skulle öka vid måttligt alkoholintag (3, 4). Mot detta står emellertid data från en av de mycket få studier som var randomiserad och flerårig och som verkligen innehöll en rekommendation om dagligt intag av rödvin, PREDIMED studien. I den studien jämfördes en medelhavskost inklusive rödvin, mot traditionell lågfettkost hos cirka 7000 personer i Spanien med hög hjärtkärlsjukdomsrisk (5). I huvudresultaten för sjuklighet fann man en 28-30 procent minskad hjärtkärlsjukdom hos gruppen som lottats till råd om medelhavskost jämfört med de som rekommenderats lågfettkost. Men man publicerade också separat en artikel om incidensen av bröstcancer hos de deltagande

1 Här finns rapporten: <https://www.sbu.se/sv/publikationer/SBU-utvarderar/mat-vid-fetma-/>

kvinnorna. Här fann man att medelhavskosten, med råd om dagligt intag av rödvin, minskade risken för särskilt aggressiv bröstcancer med 68 procent i gruppen som fick extra olivolja och att den minskade 41 procent hos de som lottades till nötter ihop med att äta medelhavskosten (6). Kanske kan kopplingen mellan att röka när man dricker alkohol ha utgjort den statistiska kopplingen man ibland finner mellan alkohol och bröstcancerrisk? En sådan koppling har man sett i flera undersökningar (3, 4, 7) och det utgör alltså en störfaktor som får det att se ut som att alkohol i sig skulle vara kopplat till bröstcancer.

Traditionella analyser av alkoholintag och friskhet

I de flesta epidemiologiska undersökningar har ett måttligt alkoholintag, motsvarande cirka 2 glas rödvin per dag för män och cirka hälften för kvinnor, kopplats till en mindre hjärtkärlsjukdomsrisk än att dricka mycket lite (8). Risken att utveckla diabetes är också minskad hos de som dricker måttliga mängder alkohol (9), trots att alkohol i sig är en källa till kalorier. Halten av det ”skyddande” HDL-kolesterolet är högre hos måttlighetskonsumenter av alkohol än hos absolutister (10). Och man har sett att alkoholintag under ett par månader leder till en sänkning av LDL-kolesterol (11).

Intag av ett glas vin till maten ger mer än 10 mmHg lägre systoliskt blodtryck kring midnatt när det jämförs med att inte dricka alkohol enligt en lottad studie där man mätte blodtrycket med så kallad dygnsmätning (fungerar alltså när man sover) (12). Eftersom nattliga blodtryck är det som har störst innebörd för prognos är detta av särskilt kliniskt intresse, det kan vara en mekanism som förklarar den minskade risken för hjärtkärlsjukdom som måttligt alkoholintag kopplas till.

Alkohol orsakar en frisättning av insulin från de celler som producerar insulinet i kroppen, betacellerna, enligt laboratorieförsök på celler (13). Alkoholintag har ofta ansetts sänka blodglukos så att till och med symtom på lågt blodsocker framträder (14). Detta är en grund till att man i allmänhet rekommenderar att patienter med diabetes skall vara försiktiga med alkoholkonsumtion, i alla fall om det inte intas ihop med kolhydrater i maten. Det är möjligt att rödvin har en extra kraftig förmåga att få magsäcken att tömma sig långsammare än annan alkoholhaltig dryck (15). Detta bidrar i så fall förstås till ett jämnare, och lägre, blodglukos (16). Kanske kan vin också ha betydelse för en minskad hungerkänsla? Jag kan här inte låta bli att ta fram data från en tre månader lång studie som leddes av undertecknad, där kvinnor lottades till ett glas rödvin dagligen, och män till två, jämfört med total avhållsamhet från alkohol. Vi fann ingen viktökning alls trots ökat kaloriintag från alkohol motsvarande 10 000 kcal för kvinnor och det dubbla för män under de tre månaderna

(11). Teoretiskt borde det ha blivit ett kilo extra för kvinnor och två för män. Och deltagarna hämtade exakt den mängd alkohol som det var tänkt att de skulle konsumera. Vi visade också med olika prover att de verkligen drack mer alkohol (17). I linje med att vin ger lägre blodglukos, samt liten påverkan på vikten, råder det tämligen stor konsensus om att ett måttligt alkoholintag ger mindre risk att utveckla typ 2 diabetes (16).

Jag har också varit ansvarig för en studie av de akuta effekterna av alkohol i rödvin på riskfaktorer som insulin, glukos, metabolism och mättnadshormoner (18). Vi fann att hungerhormonet Ghrelin, som frigörs från magsäcken och framkallar hunger, sjönk till ungefär hälften när man druckit rött vin med alkohol i (vanligt rött vin) jämfört med när man druckit avalkoholiserat rött vin. I samband med detta kan nämnas att minskat Ghrelin anses vara en viktig orsak till kraftig viktminskning efter så kallad gastric sleeve-operation där man avlägsnar det mesta av magsäcken, där Ghrelinet bildas. Ghrelinminskning har alltså stor klinisk betydelse för minskat intag av kalorier vid kirurgisk behandling av fetma.

I den prospektiva tremånadersstudien av ett glas vin per dag till friska kvinnor och det dubbla till män, som omnämnts redan, där nästan ingen hade fetma, såg vi inte utveckling av regelrätt leverförfettning hos någon deltagare när detta bedömdes med den bästa undersökningsmetoden magnetkamera (11).

Det finns också en förhållandevis lång och lottad studie av typ 2 diabetespatienter som rekommenderades dagligt intag av rödvin jämfört med att inte dricka rödvin alls, efter en hjärtinfarkt. Studien pågick i tolv månader och man fann förbättrad hjärtfunktion, slagkraft, utifrån ultraljud av hjärtat, i vin-gruppen, jämfört med kontrollgruppen (19). Men jag skall inte undanhålla att alkohol trots det tämligen övertygande, är kopplat till en viss ökning av risken för förmaksflimmer. Antagligen har en del människors hjärtan en viss risk att tappa takten om man dricker för mycket alkohol. Jag har själv varit med och publicerat sådana data baserat på objektiva mätningar av alkoholintag (inlagring av alkohol i håret).

WHO:s brist på vetenskapliga data som grund för hälsoråd/rekommendationer kan belysas genom dess lakritsrekommendationer. Den mängd lakrits som WHO menar är ofarlig kan på friska personer höja blodtrycket påtagligt och till och med öka kroppsvikten på de som är känsliga, med mer än ett kilo, genom vätskeansamling (via njurpåverkan) på bara några veckor (20). När man fastslog att 100 mg av den aktiva glycyrrhizinsyran i sötlakrits är en daglig ofarlig mängd så utgick man inte heller här från bra lottade studier, för att fastslå gränser. Men här godtog man istället en nivå som troligen är för hög. Som läkare har jag mött ett stort antal patienter som blivit mycket allvarligt sjuka enbart genom att äta äkta lakrits (det vill säga

sötlakrits, salmiak har inte denna effekt) dagligen eller ibland bara några gånger per vecka.

Färsk metaanalys

Nyligen publicerades en stor meta-analys där traditionell och korrekt statistik användes. Man undersökte temat för denna artikel, relationen mellan alkoholintag och risk, eller skydd, gentemot sjuklighet och död. Denna gång hos högriskpatienter som haft en hjärtinfarkt (21). Man fann mycket övertygande skyddande effekter av ett måttligt alkoholintag utifrån en analys av tre stora register. Sammantaget fann man, baserat på 48 423 patienter, att alkoholkonsumtion var associerad (i förhållande till nykterister) med en maximal riskreduktion vid intag av 7 gram per dag (21 procent minskad risk för dödlighet av alla orsaker). Vid intag av 8 gram per dag minskade hjärtkärlsjukdoms-dödlighet 27 procent och ett intag av 6 gram per dag gav optimal minskning av all hjärtkärlsjukdom sammanräknad, den halverades i genomsnitt. Viktigt är att påpeka att man fann en skyddande koppling ända upp till 62 gram per dag (nästan en flaska vin per dag) för all dödlighet. Det var alltså fortfarande bättre att dricka nästan en hel flaska vin om dagen än att vara nykterist i denna stora färska studie. En studie utan statistiskt ”knådande” eller användande av DALYs som utfall (med tuberkulos som kraftigt drivande risk för lidande).

Vilka rådgivare skall man tro på?

Även om måttligt alkoholintag således relaterar till klart förbättrad hjärtkärlsjukdoms-prognos är det kopplat till att utveckla förmaksflimmer (22). För att visa att jag inte selekterar data, jag har själv publicerat sådana data (23). Vid vilken grad av alkoholintag som dessa problem uppstår är svårt att säkert avgöra, det finns som sagt skillnader i alkoholmetabolism mellan individer, och dessutom förstås storleks-skillnader i våra kroppar. Jag vill ha med denna referens för att visa att jag inte ägnar mig åt körsbärsplockande (cherry picking). Det har kommit nya intressanta data om orsaker till förmaksflimmer. Men jag saknar även här en nyktrare syn från våra myndigheter som i kontrast till att säga att ”all alkoholkonsumtion är skadlig” samtidigt proklamera ”att all träning är nyttig”. Stora svenska undersökningar visar ett ytterst starkt samband mellan frekvent träning och förmaksflimmer, och dessutom artrosutveckling (24). Snabba Vasalöpare som hade kört flera vasalopp hade 3 gånger förhöjd risk för artros jämfört med långsamma som kört få lopp. Och i en undersökning på över 50 000 vasalöpare såg man tre gånger mer förmaksflimmer hos de som kört mer än fem vasalopp jämfört med bara ett, under en uppföljning under cirka 10 år (ålderskorrigerat förstås (25), se Figur 1 sidan 3627. I sammanhanget kan nämnas att vi har ett fåtal specialistkliniker i Sverige som specifikt riktar sig till de som har

beroendeproblematik orsakat av hård träning, på såväl kropp som själ.
Hård träning, och tävling, frigör inte bara stresshormoner (26), utan också kroppsegna morfiner, endorfiner.

Slutlig reflektion

Historiskt så är det två saker som jag tycker är särskilt intressanta med vin. Att låta druvor jäsa till vin gör att hållbarheten blir påtagligt bättre än för druvor. Dessutom tål vinrankor, precis som olivträd, torka utomordentligt bra. Således var det säkert helt naturligt att en stor del av kalorierna för ett drygt halvt sekel sedan på Kreta, där man hade mycket låg förekomst av hjärtinfarkt, och där sol och frånvaro av regn var gjorde sommarmånaderna torra, kom från vin samt från olivolja (27-30). Det har sedermera varit två särskilt viktiga komponenter i medelhavskosten som alltså slutligen fått sina goda skyddande effekter bevisade genom en lottad studie, PREDIMED (5, 31). Så drick ditt vin till maten med gott samvete. Men jag råder mina patienter att inte träna hårt i syfte att leva friskt länge. Både alltför stora mängder vin och alltför lång långdistansträning kan ge beroendeproblematik och ibland få ditt hjärta att tappa takten. Tänk på det, också!

Fredrik Nyström

Professor och överläkare i internmedicin

Linköpings universitet

Referenser

1. Collaborators G. B. D. A. Alcohol use and burden for 195 countries and territories, 1990-2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016, Lancet 2018.
2. SBU. Mat vid fetma, <http://wwwsbuse/sv/Publicerat/Gul/Mat-vid-fetma/> 2013.
3. Harris H. R., Bergkvist L., Wolk A. Alcohol intake and mortality among women with invasive breast cancer, Br J Cancer 2012; 106: 592-595.
4. Gaudet M. M., Carter B. D., Brinton L. A., Falk R. T., Gram I. T., Luo J. et al. Pooled analysis of active cigarette smoking and invasive breast cancer risk in 14 cohort studies, International journal of epidemiology 2017; 46: 881-893.
5. Estruch R., Ros E., Salas-Salvado J., Covas M. I., Corella D., Aros F. et al. Primary prevention of cardiovascular disease with a Mediterranean diet, The New England journal of medicine 2013; 368: 1279-1290.
6. Toledo E., Salas-Salvado J., Donat-Vargas C., Buil-Cosiales P., Estruch R., Ros E.

- et al. Mediterranean Diet and Invasive Breast Cancer Risk Among Women at High Cardiovascular Risk in the PREDIMED Trial: A Randomized Clinical Trial, *JAMA Intern Med* 2015: 1-9.
7. Terry P. D., Rohan T. E. Cigarette smoking and the risk of breast cancer in women: a review of the literature, *Cancer Epidemiol Biomarkers Prev* 2002; 11: 953-971.
 8. Corrao G., Rubbiati L., Bagnardi V., Zambon A., Poikolainen K. Alcohol and coronary heart disease: a meta-analysis, *Addiction* 2000; 95: 1505-1523.
 9. Klatsky A. L. Alcohol, cardiovascular diseases and diabetes mellitus, *Pharmacol Res* 2007; 55: 237-247.
 10. Nova E., San Mauro-Martin I., Diaz-Prieto L. E., Marcos A. Wine and beer within a moderate alcohol intake is associated with higher levels of HDL-c and adiponectin, *Nutr Res* 2019; 63: 42-50.
 11. Kechagias S., Zanjani S., Gjellan S., Leinhard O. D., Kihlberg J., Smedby O. et al. Effects of moderate red wine consumption on liver fat and blood lipids: a prospective randomized study, *Annals of medicine* 2011.
 12. Gepner Y., Henkin Y., Schwarzfuchs D., Golan R., Durst R., Shelef I. et al. Differential Effect of Initiating Moderate Red Wine Consumption on 24-h Blood Pressure by Alcohol Dehydrogenase Genotypes: Randomized Trial in Type 2 Diabetes, *American journal of hypertension* 2016; 29: 476-483.
 13. Hafko R., Orecna M., Bacova Z., Kollarikova G., Lacik I., Strbak V. Mechanism of ethanol-induced insulin secretion from INS-1 and INS-1E tumor cell lines, *Cell Physiol Biochem* 2009; 24: 441-450.
 14. Field J. B., Williams H. E., Mortimore G. E. Studies on the mechanism of ethanol-induced hypoglycemia, *The Journal of clinical investigation* 1963; 42: 497-506.
 15. Franke A., Nakchbandi I. A., Schneider A., Harder H., Singer M. V. The effect of ethanol and alcoholic beverages on gastric emptying of solid meals in humans, *Alcohol Alcohol* 2005; 40: 187-193.
 16. Pietraszek A., Gregersen S., Hermansen K. Alcohol and type 2 diabetes. A review, *Nutrition, metabolism, and cardiovascular diseases : NMCD* 2010; 20: 366-375.
 17. Kechagias S., Dernroth D. N., Blomgren A., Hansson T., Isaksson A., Walther L. et al. Phosphatidylethanol Compared with Other Blood Tests as a Biomarker of Moderate Alcohol Consumption in Healthy Volunteers: A Prospective Randomized Study, *Alcohol Alcohol* 2015; 50: 399-406.

18. Ismail M., Stagling S., Lundberg A., Nystrom F. H. A cross-over study of post-prandial effects from moist snuff and red wine on metabolic rate, appetite-related hormones and glucose, *Drug and alcohol dependence* 2022; 236: 109479.
19. Marfella R., Cacciapuoti F., Siniscalchi M., Sasso F. C., Marchese F., Cinone F. et al. Effect of moderate red wine intake on cardiac prognosis after recent acute myocardial infarction of subjects with Type 2 diabetes mellitus, *Diabetic medicine : a journal of the British Diabetic Association* 2006; 23: 974-981.
20. Af Geijerstam P., Joelsson A., Radholm K., Nystrom F. H. A low dose of daily licorice intake affects renin, aldosterone, and home blood pressure in a randomized crossover trial, *The American journal of clinical nutrition* 2024; 119: 682-691.
21. Ding C., O'Neill D., Bell S., Stamatakis E., Britton A. Association of alcohol consumption with morbidity and mortality in patients with cardiovascular disease: original data and meta-analysis of 48,423 men and women, *BMC Med* 2021; 19: 167.
22. Voskoboinik A., Prabhu S., Ling L. H., Kalman J. M., Kistler P. M. Alcohol and Atrial Fibrillation: A Sobering Review, *Journal of the American College of Cardiology* 2016; 68: 2567-2576.
23. Barmano N., Charitakis E., Kronstrand R., Walfridsson U., Karlsson J.-E., Walfridsson H. et al. The association between alcohol consumption, cardiac biomarkers, left atrial size and re-ablation in patients with atrial fibrillation referred for catheter ablation. *PloS one*; 2019, p. e0215121.
24. Michaelsson K., Byberg L., Ahlbom A., Melhus H., Farahmand B. Y. Risk of severe knee and hip osteoarthritis in relation to level of physical exercise: a prospective cohort study of long-distance skiers in Sweden, *PloS one* 2011; 6: e18339.
25. Andersen K., Farahmand B., Ahlbom A., Held C., Ljunghall S., Michaelsson K. et al. Risk of arrhythmias in 52 755 long-distance cross-country skiers: a cohort study, *European heart journal* 2013; 34: 3624-3631.
26. Keselman B., Vergara M., Nyberg S., Nystrom F. H. A randomized cross-over study of the acute effects of running 5 km on glucose, insulin, metabolic rate, cortisol and Troponin T, *PloS one* 2017; 12: e0179401.
27. Trichopoulou A., Lagiou P., Trichopoulos D. Traditional Greek diet and coronary heart disease, *J Cardiovasc Risk* 1994; 1: 9-15.
28. Trichopoulou A., Kouris-Blazos A., Vassilakou T., Gnardellis C., Polychronopoulos E., Venizelos M. et al. Diet and survival of elderly Greeks: a link to the past, *The American journal of clinical nutrition* 1995; 61: 1346S-1350S.

29. Garcia-Closas R., Berenguer A., Gonzalez C. A. Changes in food supply in Mediterranean countries from 1961 to 2001, *Public Health Nutr* 2006; 9: 53-60.
30. Hamilakis Y. Food technologies/technologies of the body: the social context of wine and oil production and consumption in Bronze Age Crete, *World Archaeol* 1999; 31: 38-54.
31. Estruch R., Ros E., Salas-Salvado J., Covas M. I., Corella D., Aros F. et al. Retraction and Republication: Primary Prevention of Cardiovascular Disease with a Mediterranean Diet. *N Engl J Med* 2013;368:1279-90, *The New England journal of medicine* 2018; 378: 2441-2442.

Har vi övergett totalkonsumtionsmodellen?

En analys av svensk alkoholpolitik

Inledning

Den svenska alkoholpolitiken har länge präglats av restriktiva åtgärder med syfte att minska alkoholkonsumtionen och därigenom alkoholrelaterade skador. En central del av denna politik är totalkonsumtionsmodellen, där grundtanken är att en minskad total konsumtion leder till färre negativa konsekvenser för folkhälsan. Denna rapport syftar till att undersöka bakgrunden till totalkonsumtionsmodellen, de utredningar och politiska beslut som format dagens alkoholpolitik samt huruvida modellen fortfarande tillämpas i praktiken.

Alkoholen och staten: Tidiga regleringar och sociala konsekvenser

Brännvinet nådde Sverige under senmedeltiden, även om det ursprungliga användningsområdet var för kruttillverkning. Sten Sture den äldre förbjöd tillfälligt brännvinsförsäljning i Stockholm år 1494, vilket troligen var det första exemplet på statlig reglering av alkoholkonsumtionen i Sverige. Ur myndigheternas perspektiv var problemet med alkoholkonsumtionen inte enbart alkoholism, utan kanske framför allt att spannmål, huvudsakligen brödsäd, användes till brännvinstillverkningen i stället för att fungera som livsmedel. Myndigheterna hade emellertid svårt att upprätthålla någon större kontroll av alkoholkonsumtionen, och de flesta regleringar som utfärdades var tillfälliga. Under 1800-talets början ledde industrialismens framväxt till att fler människor flyttade från landsbygden till städerna. Även om de nya industrierna var oumbärliga för de framväxande storstäderna var trångboddheten utbredd, vilket ledde till social misär och omfattande problem med alkoholmissbruk.

Som en respons på problemet med den enorma alkoholkonsumtionen föddes under början av 1800-talet nykterhetsrörelsen, som med tiden kom att bli en av de största folkrörelserna. Nykterhetsrörelsen var speciellt stark inom arbetarklassen, vilket

inte var oväntat med tanke på att problemen med den höga alkoholkonsumtionen var som störst inom denna samhällsklass. Under 1800-talet uppstod även föregångarna till Systembolaget. Ursprungligen var systembolagen privatdrivna och lokala, samt helt inriktade på brännvin. Ett lokalt systembolag hade monopol på försäljningen av brännvin i ett visst geografiskt område, oftast i en specifik stad. Mot slutet av 1800-talet och början av 1900-talet skärptes emellertid kontrollen. Exempelvis beslutade riksdagen 1870 att allt överskott från systembolagen skulle tillfalla staten.

Brattsystemet och folkomröstningen om rusdrycksförbud

Problemen med alkoholismen fortsatte trots ansträngningarna med att reglera konsumtionen. År 1917 infördes det så kallade Brattsystemet, uppkallat efter läkaren, politikern och entreprenören Ivan Bratt. Denne hade drivit lokala systembolag i Stockholm sedan början av 1910-talet, och redan testat systemet i begränsad skala innan det infördes nationellt. Syftet med Brattsystemet var att begränsa alkoholkonsumtionen genom ett system med fasta kvoter för varje person där varje inköp av alkohol registrerades i ett personligt häfte med plats för stämplat (motbok), varför systemet är mer känt som motbokssystemet. Införandet av Brattsystemet förenklades sannolikt av att alkohol redan var kraftigt ransonerat i Sverige som en följd av första världskriget. Systemet var omdiskuterat men lyckades samtidigt under en period minska alkoholkonsumtionen i Sverige.

Delar av nykterhetsrörelsen tyckte inte att Brattsystemet var tillräckligt långtgående, och många ville se ett totalförbud i likhet med förbuden som under slutet av 1910- och början av 1920-talen införts i bland annat Finland, Norge och USA. Några år senare, 1922, genomfördes en folkomröstning om ett totalförbud mot rusdrycker, det vill säga i stort sett alla alkoholhaltiga drycker utom lättöl. Utfallet blev att 51 procent av de röstberättigade röstade nej till ett förbud. Däremot förbjöds samma år försäljningen av starköl.¹

Totalkonsumtionsmodellen växer fram: 1944 års nykterhetskommitté

Under 1930- och 1940-talen växte kritiken mot Brattsystemet. Ett problem var ojämlikheten i systemet. Alkoholtilldelningen prövades nämligen individuellt, där tanken var att skötsamma medborgare skulle tilldelas högre ransoner. I princip innebar

¹ Begreppet som användes på 1920-talet var inte starköl, utan "exportöl" (Elmér 1999).

systemet emellertid att det var samhällsklass som styrde tilldelningen. Tjänstemän fick högre tilldelningar än arbetare, medan arbetslösa stoppades helt. Kvinnor med motbok var ytterst sällsynt, liksom män under 25 år (Elmér 1999). Många tenderade också att köpa ut hela sin månatliga tilldelning direkt, vilket förvärrade problemet med fylleri. Slutligen fanns det utomlands en trend mot avreglering av alkoholkonsumtionen. Exempelvis avskaffade USA sitt rusdrycksförbud 1933, och Finland hade gjort detsamma året innan.

För att utreda framtidens svenska alkoholpolitik tillsatte regeringen 1944 en kommitté, vilken fick namnet 1944 års nykterhetskommitté. Den av 13 ledamöter bestående kommittén utgjordes huvudsakligen av riksdagsledamöter, av vilka sex för övrigt var nykterister (Elmér 1999). Nykterhetsutredningen mynnade ut i ett antal betänkanden (se huvudsakligen SOU 1952:53), där det viktigaste förslaget var att Brattssystemet skulle avskaffas. Detta skedde 1955, och samma år tilläts dessutom starkölsförsäljning. En annan konsekvens av 1944 års utredning var konsolideringen av de 41 lokala systembolagen med sammanlagt 247 butiker till ett enda rikstäckande och statligt bolag, det vill säga Systembolaget. Genom att etablera ett enda bolag ökade den statliga kontrollen över systemet, och den begränsade tillgängligheten för alkohol cementerades. Dessutom renodlades Systembolagets verksamhet till att enbart omfatta försäljning av alkohol som inte skulle förtäras på plats; under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet bedrev vissa av de lokala systembolagen nämligen även restaurangverksamhet.

Totalkonsumtionsmodellen formaliseras: 1977 års alkohollagar

Totalkonsumtionsmodellen, och genom denna, Sveriges nuvarande alkoholpolitik, grundar sig i två alkohollagar från 1970-talet. Dessa utgörs egentligen av två lagar: lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, som reglerar tillverkningen av alkoholdrycker i Sverige, och lagen (1977:293) om handel med drycker, som reglerar handel och distribution av alkoholdrycker. Lagarna har sin bakgrund i Alkoholpolitiska utredningens (APU) arbete som började 1965 och som mynnade ut i två betänkanden 1974 (se SOU 1974:90 respektive SOU 1974:91).

En skillnad mellan 1944 års utredning och APU:n var att inriktningen delvis var annorlunda. Utredningen 1944 var till stora delar inriktad på ”nykterhetsfrämjande åtgärder”, även om denna fras ibland fungerar som synonym för politik för att begränsa alkoholkonsumtionen snarare än politik för rent nykterhetsskapande åtgärder (jfr SOU 1952:53, s. 19ff). APU:n konstaterar däremot tämligen krasst att alkoholpolitiken inte kan tillåtas bli för restriktiv, eftersom många upplever

alkoholen som ett positivt inslag i sina liv, samtidigt som det finns positiva hälsoaspekter av konsumtion av små mängder alkohol (SOU 1974:90, s. 59).

Totalkonsumtionsmodellen baseras i stället på idén att det finns ett tydligt samband mellan den totala alkoholkonsumtionen i samhället och alkoholrelaterade skador. Med andra ord menar modellen att en sänkning av den totala konsumtionen minskar alkoholens skadeverkningar. Åtgärder för att minska totalkonsumtionen måste enligt utredningen dessutom rikta sig mot hela befolkningen, det vill säga även mot dem vars alkoholkonsumtion inte är riskfylld (SOU 1974:91, s. 93).

En annan viktig slutsats från APU:n är att befolkningen borde röra sig bort från starksprit och mot vin och öl. Detta grundar sig troligtvis i uppfattningen att den totala mängden konsumerad alkohol blir lägre om medborgarna skiftar sin konsumtion bort från starksprit.² På 1970-talet var ännu kontrasten tydlig mellan de så kallade spritländerna, som Sverige, Finland och Polen, och de typiska vinländerna, som Frankrike, Italien och Spanien. I vinländerna var alkoholkonsumtionen mer integrerad i vardagslivet och kännetecknades ofta av ett regelbundet, men måttligare drickande. Sverige hade å andra sidan traditionellt en mer episodisk konsumtion där sprit dominerade, med högre risk för berusningsdrickande och alkoholrelaterade skador som följd. En viktig idé bakom alkoholpolitiken var således att efterlikna det syd-europeiska konsumtionsmönstret (jfr SOU 1974:90, s. 75–76). Genom att främja öl och vin framför starksprit hoppades man inte bara minska den totala mängden alkohol som konsumerades, utan också fostra mindre skadliga dryckesvanor.

Bortsett från att begränsa tillgängligheten genom upprätthållandet av Systembolaget utgör prisreglering den kanske viktigaste sättet på vilket totalkonsumtionsmodellen realiserades i praktiken. Med prisreglering menas i princip att skatten för sprit ska vara högre än den för vin och öl. Detta var något som började implementeras långt före APU:n. Exempelvis ökade literpriset för starksprit med runt 300 procent mellan 1949 och 1973, att jämföras med en ökning på 98 procent för starköl under samma period (SOU 1974:90, s. 168). Men ökningen av reallönen var ändå högre än skattehöjningarna, även för starksprit. År 1950 krävdes exempelvis 4,7 arbetade timmar för att köpa en liter brännvin, medan det 1970 enbart krävdes 3,1 timmars arbete (a. SOU, s. 167.). Denna utveckling har fortsatt sedan 1970-talet; idag krävs knappt två timmars arbete för att köpa en liter brännvin, trots att alkoholskatten har höjts upprepade gånger sedan 1970-talet.³

² Även 1944 års alkoholkommitté diskuterar om en förskjutning av konsumtionen till förmån var ”svagare drycker” vore önskvärd, med jakande svar (jfr SOU 1952:53, s. 116ff).

³ Beräkningen utgår från en månadslön på 39 900 kronor, vilket var medellönen i Sverige 2024 (SCB 2024), och Systembolagets billigaste svensktillverkade brännvin.

Tidsandan bakom totalkonsumtionsmodellen

Den alkoholpolitik som formaliserades under 1970-talet, och som i stora drag bygger på 1944 års utredning, kan inte förstås utan att sättas in i det bredare ideologiska sammanhanget – nämligen folkhemsprojektet och den socialdemokratiska välfärdsstaten. Under den här tidsperioden präglades svensk politik av en stark tilltro till kollektiva lösningar och statlig styrning som verktyg för att skapa ett jämlikt samhälle. Socialdemokratin dominerade det politiska landskapet, och visionen om folkhemmet byggde på tanken att staten hade ett ansvar inte bara för medborgarnas materiella villkor, utan även för deras hälsa. Man kan alltså säga att alkoholpolitiken var en naturlig del av ett större folkhälsoprojekt. Staten skulle skydda individen från skadliga beteenden och samtidigt motverka sociala problem som alkoholism, våld, sjukdom och arbetsfrånvaro – inte minst eftersom dessa problem ansågs drabba arbetarklassen hårdast. Totalkonsumtionsmodellen passade väl in i denna logik: om staten kunde minska den totala konsumtionen i samhället genom att reglera produktion, tillgänglighet och pris, kunde man också förebygga skador hos individen innan de uppstod.

En annan aspekt av totalkonsumtionsmodellen är den historiska kopplingen mellan nykterhetsrörelsen och socialdemokratin. Båda var folkrörelser med starkt stöd i synnerhet inom arbetarklassen. Alkohol sågs inte enbart som ett folkhälsoproblem, utan även som ett hinder för politisk organisering. För många inom arbetarrörelsen var nykterhet därför en förutsättning för att kunna mobilisera sig politiskt och frigöra sig från de rådande strukturerna. Den här kopplingen mellan de båda folkrörelserna – socialdemokratin och nykterhetsrörelsen – gjorde att det redan från början var en självklarhet att alkoholpolitiken skulle vara en del av ett större socialt reformprogram. Staten skulle inte bara förvalta lag och ordning, utan också aktivt bidra till att förbättra människors livsvillkor, däribland genom att motverka alkoholens negativa effekter.

Man kan alltså säga att regleringar, monopol och restriktioner inte sågs som inskränkningar av friheten, utan som uttryck för ett kollektivt ansvarstagande. Alkoholpolitiken var ett tydligt exempel på hur socialdemokratin omsatte sin ideologi i praktisk politik – ett samhälle där trygghet, hälsa och social stabilitet gick före marknadens logik och individens fria val. Systembolagets roll förstärktes i detta sammanhang – inte som en marknadsaktör, utan som en neutral institution med folkhälsoinriktat uppdrag. Till skillnad från i andra länder – Island legaliserade exempelvis starkölsförsäljning förrän 1989 – skulle begränsningen av alkoholkonsumtionen inte ske genom ett förbud, utan genom reglerad tillgång, höga priser och ett begränsat antal försäljningsställen. Således blev totalkonsumtionsmodellen mer än en alkoholpolitisk strategi; den blev snarast ett uttryck för den socialdemokratiska synen på samhället.

Totalkonsumtionsmodellen utmanas: EU-inträdet och införselkvoterna

På senare år har totalkonsumtionsmodellen utmanats allt mer, inte minst till följd av EU-inträdet 1995. En viktig förändring till följd av EU-inträdet rör införselransonerna, det vill säga den mängd alkohol som en privatperson kan importera utan att betala punktskatt. Före EU-inträdet var införselkvoten till Sverige exempelvis endast en liter vin och två liter öl. I samband med EU-inträdet fick Sverige ett tidsbegränsat undantag från EU:s betydligt mer liberala införselregler. Detta undantag avskaffades emellertid den 1 januari 2004. Sammantaget innebar detta att införselransonen av vin ökade från en liter före EU-inträdet till 20 liter starkvin och 90 liter lättvin från och med 2004. På samma sätt ökade införselransonen från två till 110 liter öl. Parallellt med ändringen av införselkvoterna fick gränshandeln i södra Sverige ett stort uppsving av öppnandet av Öresundsbron år 2000. Året före Öresundsbrons öppnande, 1999, var det totala antalet fordon över Öresund cirka tre miljoner, en siffra som 2004 hade stigit till knappt sju miljoner (Öresundsbrokonsortiet 2005).

EU-reglerna innebär alltså att en privatperson kan importera närmast obegränsade mängder alkohol. Redan på denna grund blev alltså alkoholmonopolet och totalkonsumtionsmodellen delvis överspelade i samband med ändringen av införselkvoterna, åtminstone i de delar av Sverige från vilka det är smidigt att ta sig utomlands för att inhandla alkohol.

Totalkonsumtionsmodellen utmanas: Distansförsäljning av alkohol

Även om införselkvoterna av alkohol liberaliserades under 2000-talet, var det av geografiska skäl praktiskt svårt för många människor i Sverige att själva resa utomlands för att köpa billig alkohol. Detta skulle förändras med Internets framväxt, som möjliggjorde näthandel och hemleverans från utländska vin- och spritproducenter. Enligt alkohollagen var det emellertid förbjudet för enskilda att köpa alkohol via utländska hemsidor och via postorder skicka varorna till Sverige. När EU-domstolen 2007 förklarade att en sådan reglering inte är ”ändamålsenlig för att uppnå syftet att allmänt begränsa alkoholkonsumtionen”, ökade svenskarnas alkoholinköp från utlandet.⁴

⁴ Bakgrunden till EU-domen var att 52 personer hade åtalats i en härva i Göteborg 2001 efter att de hade köpt vin från Spanien via Internet och själva ombesörjt transporten till Sverige. Tings- och hovrätten biföll åtalet, men Högsta domstolen frikände de svarande efter att ha inhämtat ett så kallat förhandsavgörande från EU-domstolen (se Högsta domstolens dom i rättsfallet NJA 2007, s. 941, samt EU-domstolens förhandsavgörande i målet Rosengren, C-170/04, EU:C:2007:313).

Trots EU-domen kvarstod flera frågetecken kring distansförsäljning av alkohol. En sådan handlade om alkohollagens förbud mot andra än Systembolaget att bedriva detaljhandel med alkoholdrycker i Sverige, något som inte påverkades av EU-domen. Var det exempelvis tillåtet att etablera ett företag utomlands som importerar alkohol till Sverige, eller skulle det räknas som att bedriva detaljhandel i Sverige? Ett sådant företag är Winefinder, som är registrerat i Danmark men som riktar sin verksamhet mot svenska kunder genom en svenskspråkig hemsida, och som via ett dotterbolag ordnar transport av viner från södra Europa till Sverige via ett lager i Danmark.

Systembolaget stämde Winefinder och yrkade att deras verksamhet skulle förbjudas. Winefinder menade å sin sida att de inte bedrev detaljhandel i Sverige, trots att verksamheten var riktad huvudsakligen mot svenska kunder. Tingsrätten gick på Systembolagets linje och förbjöd Winefinder, medan hovrätten kom fram till motsatt slutsats. Högsta domstolen fastställde hovrättens domslut (jfr Högsta domstolens dom i rättsfallet NJA 2023, s. 593). Enligt Högsta domstolen var det faktum att Winefinder hade ett lager, och åtminstone en anställd i Danmark, tillräckligt för att anse att företaget skulle betraktas som etablerat i Danmark. Vidare var det inte heller bevisat att Winefinder hade etablerat sig i Danmark för att kringgå svenska lagar. Med Winefinder-domen har Systembolagets monopol alltså urholkats ytterligare.

Totalkonsumtionsmodellen utmanas: Marknadsföring

Ett av de centrala verktygen inom ramen för totalkonsumtionsmodellen har varit restriktioner kring alkoholreklam. Tanken är att begränsad marknadsföring minskar efterfrågan och därmed den totala konsumtionen i befolkningen. I Sverige har detta tagit sig uttryck i att alkohollagarna i stort sett förbjuder marknadsföring av alkohol. Problemet är att dessa regler idag utmanas av en mediemiljö som inte längre är nationellt begränsad. Sedan EU-inträdet har svenska konsumenter blivit exponerade för internationell alkoholreklam, först via utlandsbaserade TV-kanaler, och under 2000-talet i ännu större utsträckning genom Internet. Detta innebär att de svenska reklamrestriktionerna inte längre kan skydda konsumenterna på samma sätt som tidigare – en grundläggande förutsättning för totalkonsumtionsmodellen urholkas alltså.

Ett aktuellt exempel är Konsumentombudsmannens (KO) rättsfall mot det svenska whiskydestilleriet Mackmyra. KO har krävt att Mackmyra även i sina internationellt riktade digitala kanaler ska följa den svenska alkohollagens bildregler, vilket i praktiken begränsar deras möjlighet att marknadsföra sina produkter utanför Sverige. Högsta domstolen har i detta fall gått på KO:s linje och förbjudit Mackmyra att marknadsföra bilder på whiskyflaskor i sina sociala medier-kanaler (jfr Högsta

domstolens dom i rättsfallet NJA 2021, s. 1124). Samtidigt kan utländska producenter, tack vare EU:s e-handelsdirektiv och sändarlandsprincipen, rikta digital reklam mot svenska konsumenter utan att omfattas av den svenska lagstiftningen. Detta skapar en asymmetri som inte bara sätter svenska företag i ett konkurrensmässigt underläge, utan också underminerar de alkoholpolitiska mål som totalkonsumtionsmodellen vilar på. När svenska regler inte längre effektivt kan kontrollera exponeringen för alkoholreklam, försvagas en av modellens viktigaste mekanismer för att hålla nere konsumtionen.

Totalkonsumtionsmodellen utmanas: Gårdsförsäljningen

Ytterligare en utmaning mot Systembolagets monopol, och därmed mot totalkonsumtionsmodellen, är gårdsförsäljning. Förespråkarna menar att tillåtande av gårdsförsäljning skulle gynna landsbygdsutveckling, turism och småskalig produktion, medan kritiker varnar för att det underminerar Systembolagets roll som en reglerande aktör och därmed riskerar att öka tillgängligheten till alkohol. En ökad tillgänglighet skulle strida mot totalkonsumtionsmodellens grundprincip, som bygger på att begränsa konsumtionen i hela befolkningen för att minska alkoholrelaterade skador. Slutligen finns det farhågor kring konkurrensen inom EU, där vinproducerande länder menar att förslaget är diskriminerande mot deras vinproducenter.⁵

Gårdsförsäljning kommer införas 1 juni 2025, och vilka konsekvenser det får på lång sikt återstår att se. Redan nu står det emellertid klart att gårdsförsäljning innebär en förskjutning i svensk alkoholpolitik. Genom att öppna upp för direktförsäljning av alkohol från producenter till konsumenter bryts en av hörnstenarna i totalkonsumtionsmodellen – nämligen begränsad tillgänglighet. Även om det sällan används som argument i debatten är det dessutom uppenbart att gårdsförsäljning sker i en mer avslappnad miljö, vilket står i bjärt kontrast mot Systembolagets sterila butiker. När alkohol kopplas samman med turism, landsbygdsutveckling och lokalt entreprenörskap förskjuts fokus från folkhälsa till kommersiella intressen. Detta kan dels normalisera alkoholkonsumtion ytterligare, dels i förlängningen bidra till att ytterligare undergräva legitimiteten för en restriktiv alkoholpolitik.

⁵ Portugal lämnade in en formell protest till EU-kommissionen även om kommissionen i slutändan inte vidtog några åtgärder (Gripenberg 2024).

Har totalkonsumtionsmodellen fungerat?

Hur har totalkonsumtionsmodellen påverkat svenskarnas alkoholkonsumtion?

Sedan 1977 har alkoholkonsumtionen minskat med 15 procent, från 8,4 liter ren alkohol per capita 1977 till 7,1 liter 2019 (WHO 2025a). Bakom siffrorna döljer sig däremot en rejäl nedgång av spritkonsumtionen, från 3,7 liter 1977 till 1,0 liter 2019. Även ölkonsumtionen har minskat något under samma tidsperiod, från 3,4 till 2,6 liter per person. I stället har vinkonsumtionen, föga överraskande, nästan tredubblats under samma period, från 1,3 till 3,4 liter. Sverige har därmed gått från att vara ett spritland till att bli ett vinland.

Vid en första anblick kan det alltså tyckas att totalkonsumtionsmodellen har uppfyllt sitt syfte att skifta svenskarnas alkoholkonsumtion mot svagare drycker. Men samma utveckling har skett i Danmark, det enda nordiska landet utan någon form av alkoholmonopol. Där har den totala alkoholkonsumtionen minskat ännu mer, med 19 procent, från 11,4 till 9,2 liter ren alkohol per person under tidsperioden 1977–2019. Även i Danmark är det numera vin som dominerar, även om det på 1970-talet var öl och inte sprit. Danskarnas spritkonsumtion har å andra sidan minskat betydligt mindre än svenskarnas, från 2,3 till 1,6 liter per person. I Tyskland har alkoholkonsumtionen minskat med 32 procent, huvudsakligen beroende på en kraftig minskning av ölkonsumtionen, en dryck som fortfarande dominerar tyskarnas alkoholkonsumtion. Spritkonsumtionen har i Tyskland minskat med 41 procent sedan 1977. I spritlandet Polen har konsumtionen av sprit minskat med 42 procent sedan 1977, trots att polackernas totala alkoholkonsumtion faktiskt har ökat marginellt under samma tidsperiod. Trenden bort från spritdrycker är alltså något som knappast kan tillskrivas den svenska totalkonsumtionsmodellen.

Totalkonsumtionsmodellen kan därmed inte sägas vara huvudorsaken bakom nedgången i den totala alkoholkonsumtionen i Sverige. Frågan är nu om dess långsiktiga effekter kan bevaras i ett samhälle där marknadens logik och EU-rättens principer i allt högre grad utmanar statens möjligheter att kontrollera alkoholkonsumtionen – eller om vi håller på att lämna modellen bakom oss, utan att riktigt erkänna det.

Adrian Mehic

Doktor i nationalekonomi

Institutet för Näringslivsforskning och Lunds universitet

Referenser

Elmér, Å. (1999). När motboken skulle avskaffas: 1944 års nykterhetskommitté. Socialvetenskaplig tidskrift 6(1), 60–71.

Gripenberg, P. (2024). Gårdsförsäljning av alkohol försenas – Portugal kritiserar svenska förslaget. Dagens Nyheter, 7 oktober.

Pettersson, T. (2012). Alkoholpolitik och statliga restaurangbolag i Sverige 1920–1974. Historisk tidskrift 132(3), 508–514.

SCB (2024). Medellöner i Sverige. Örebro: Statistiska centralbyrån. Webblänk: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/medelloner-i-sverige/>

WHO (2025a). Alcohol, recorded per capita (15+) consumption (in litres of pure alcohol), by beverage type. Genève: Världshälsoorganisationen.

WHO (2025b). SDR, Alcohol abuse (including alcoholic psychosis), per 100 000. Genève: Världshälsoorganisationen.

Öresundsbrokonsortiet (2025). Trafik över Øresundsbron 2000–2005. Malmö: Öresundsbrokonsortiet.

Vidare läsning

Systembolaget (2023). Systembolagets historia. Webblänk: <https://systembolagethistoria.se>

Ju mindre monopol – desto bättre öl

Vi skriver 2025 och går mot varmare tider. Tider som lämpar sig väl för kall öl. Någon sådan går dock fortfarande inte att köpa i Sverige. Monopolbutikerna som säljer starkare öl än dagens folköl vägrar fortfarande att installera kylskåp. Den som inte vill dricka ljummen öl måste alltså inhandla dem långt i förväg.

Öl på apoteket

Systembolaget har en lång historia av att behandla ölet styvmoderligt. När Ivan Bratt drev igenom sin motboksmodell i hela landet under och strax efter första världskriget orkade han inte planera för mer än försäljning av ransonerad sprit till allmänheten (vin till de bättre bemedlade var förstås en annan sak och tillhanda-hölls i tjugiga butiker som den breda allmänheten inte hade tillträde till).

Första världskrigets ransonering innebar att ölet bara fick bryggas svagt. Bratt såg efter kriget till att permanenta denna ordning. Starkölsförsäljning förbjöds 1923, både för att det skulle bli för jobbigt för systembolagen att hantera öl och för att folk ändå inte borde dricka öl och dessutom hade fått vänja sig av med det under kriget.

Fram till 1955 kunde svenskarna bara köpa starköl på apoteken, mot recept. Särskilt kring jul och påsk grasserade således influensor som enligt vänliga läkares ordination krävde näringsrik Porter. Annars bryggdes starköl bara för export – mest till svenska fartyg, som kunde korka upp de alkoholstarkare dryckerna så fort de var på internationellt vatten. Exportöl blev i folkmun ett annat ord för starköl, och förklarar namnet Falcon Export. Någon verklig export var det dock aldrig frågan om. Det öl som svenska bryggerier tog fram för export 1950 ville inte ens krigshärjade länder ha, ”ölet var grumligt och både luktade och smakade illa”. När svenskar under efterkrigsåren därpå började åka på utlandsseminstrar kunde de omvänt konstatera att ölen där smakade betydligt bättre.

När starköl för första gången fick säljas igen på Systembolagen efter motbokens avskaffande 1955 var många initialt nyfikna. Men ölet som såldes var fortfarande inte särskilt gott. Det köptes mestadels in från trötta bryggerier med lokala monopol, som mer förvaltades än utvecklades. Så lunkade exempelvis produktionen i familjeföretaget Grängesbergs bryggeri i Dalarna i gamla, kända spår. Det skulle så småningom tas över av Jens Spendrup, efter hans far och farfar (förvaltaren). Det

nyligen tillåtna starkölet hade dessutom av försiktighetsskäl fått en rejäl skatt – det fick de flesta av det nu nationella Systembolaget AB:s kunder att gå på spriten istället.

Att gott öl skulle kunna ersätta sprit och att det kanske vore bättre för nykterheten var inte en tanke som tilltalade expertisen bakom monopolet. Detta trots att det var en trend som pågick i Sverige decennierna före motbokens införande. (Tvärtemot en populär myt om att motboken infördes för att svenskarna höll på att supa ihjäl sig, minskade drickandet de första decennierna under 1900-talet och av det som dracks var en växande andel alltså öl och inte sprit. Att motbokssystemet kunde spridas över hela landet berodde tvärtom på den reglerade krigsekonomin under första världskriget, och svenskarna har i själva verket aldrig druckit mindre än då).

Ölet som blev för populärt

Hos mer jordnära politiker började dock just den tanken gro, att det vore både trevligt och klokt med drickbart öl också i Sverige. En av dem var Gunnar Sträng, den förste finansministern på länge som inte var helnykterist. Det innebar att man på nytt var tvungen att börja pilla med procentsatserna för alkoholstyrka, som för att förvirra ytterligare då öl ofta mättes i viktprocent, medan vin och sprit mätts i volymprocent. Den senare siffran är den högre.

Det öl som varit tillåten att säljas i butik, med åldersgräns och lokala restriktioner, var fram till andra världskriget så kallad pilsnerdricka (4,0 volymprocent) och under och efter andra världskriget det vi idag kallar folköl (3,5 volymprocent). Folkölets relativa svaghet är alltså en krigstidsransonering som levt kvar in i våra dagar. Till saken hörde att det länge var svårt att göra så svagt öl särskilt gott, alkoholfria öl av hygglig kvalitet har nått marknaden först i våra dagar. Detta sågs dock som en tillgång av beslutsfattarna, helst skulle vi ju inte dricka alls. Besattheten vid alkoholstyrka gick ändå in i nykterhetsrörelsen som i sin barndom kring sekelskiftet splittrats i fraktioner och beskyllt varandra för att berusa sig på iskällardricka (3,25 volymprocent).

På 1950-talet föddes tankarna på ett något starkare öl, om än inte så starkt som starköl. Ett mellanöl (4,5 volymprocent). I Storbritannien var det populärt att framställa drickbart öl med denna styrka. Svenskar som börjat åka på resor utomlands tog med sig intrycket att öl av någon anledning smakade bättre när de reste än i Sverige, även om många trodde att det berodde på bryggerierna och inte regleringen av alkoholstyrka. Studenter – bland annat den från filmen ”Den sista resan” (2024) kände Lars Hammar – organiserade sig i upprop för mellanölet.

Det dröjde dock till 1965 innan mellanölet tilläts. En luttrad finansminister fäller under riksdagsdebatten kommentaren: ”Detta är tredje gången under min tid såsom finansminister som jag deltar i en öldebatt som har – föreställer jag mig – dygnslång karaktär.”

Sträng visste vad han talade om. Han hade redan åtta år tidigare försökt introducera mellanölet, men då slagits tillbaka av riksdagens nykterhetsvänner. De senare leddes av hans företrädare på finansministerposten Per Edvin Sköld och han var i det underhållande replikskiftet inte imponerad av Strängs skademinimerande teori om att mellanölet kunde ersätta starkare varor:

”Herr finansministerns tro, att folk tar en sup mindre om de får det nya mellanölet, kommer mig att tänka på en aktuell schlager, som jag såg avtryckt i en tidning härförleden. Jag skulle kunna översätta ett uttryck i den så här: Du rider på en regnbåge med en månstråle i din hand.”

Herr statsrådet Sträng hade förvisso svar på tal:

”Herr talman! Jag måste bekänna att jag på två områden ligger i lä för min värderade företrädare: dels som poet, dels när det gäller erfarenheter om hur människorna kommer att bete sig när de dricker 2,8- respektive 3,4-procentigt öl.”

Men den gången förlorade han debatten, eller åtminstone omröstningen.

1965 gick det bättre och mellanölet introducerades i butik, och även i utelivet med 16-årsgräns. Att notera är alltså att när Sverige fick ett drickbart öl såldes det inte på Systembolaget. Med privata butiker som säljare kunde ett antal nymodigheter introduceras, inte minst metallburken, som innebar stora besparingar i fraktkostnader och minskade utsläpp. Sverige hade gått med i frihandelssamarbetet EFTA och med mellanölet blev den svenska marknaden intressant för internationella bryggerier som holländska Heineken och danska Carlsberg. Öl var i stort sett synonymt med ljus lager, men nu fall i alla fall olika sorter av god kvalitet.

De svenska bryggerierna steg också upp. Three towns, ursprungligen varumärket för den misslyckade exportsatsningen, blev som mellanöl en storsäljare, marknadsförd av ungdomsinriktad reklam till den rekordstora generation 40-talister som var ung på 1970-talet. Medan studenter drack algeriskt vin och diskuterade socialismen drack upproriska ungdomar ”mellis”, bland annat utanför riksdagens provisoriska lokaler i dagens kulturhus. Det blev för mycket för landsbygdens ledamöter, särskilt i Folkpartiet och Centerpartiet. Påhejade av en vitaliserad nykterhetsrörelse som spred påhittade skräckhistorier om ”mellanölsmord” drev en riksdagsmajoritet igenom ett förbud 1977.

Därefter var de ölsugna åter hänvisade till Systembolagets klena utbud och sämre tillgänglighet. I mitten av 1980-talet fanns bara 39 sorters öl i hela Systembolagets utbud. I stort sett allt var ljus lager, alltså det som var ”en stor stark” på krogen. I en Systembolagskatalog från 1983 finns 26 olika sorters starköl. Utöver Falcon Bayerskt och Carnegies porter är det mest olika slags lageröl, inklusive de fem sorters öl som importeras från Västtyskland, Österrike och Holland. Det irländska ölet Guinness och belgiska öl lyser med sin frånvaro, liksom tysk veteöl.

När hundra års svensk bryggerihistoria sammanfattas i mitten av 1980-talet i Ove Hambergs bok *Svensk bryggeriindustri 1885–1985* är det följaktligen inte en berättelse om traditioner, innovationer och produktutveckling. Boken handlar inte ens om entreprenörskap och företagande. Den handlar om politik; om alkoholhalt i procentsatser, utredningar och remissrundor i riksdagen. Så blev ölen därefter. Ju mer politik, desto sämre öl.

Perestrojka för törstiga svenskar

Det skulle dock bli bättre på båda fronterna. Just under 1980-talet börjar dock förändringens vindar blåsa i en frihetligare riktning. Talande nog sker förändringen också denna gång på andra ställen än hos det statliga försäljningsmonopolet.

I Stockholm hade helnykteristen och vänsterpartisten Kjell E Johansson försökt stänga ner det spirande nöjeslivet, och inte minst det nyöppnade Café Opera, med en strikt och ogrundad tolkning av det fortfarande gäckande kravet på matservering för att få servera alkohol. Då reagerade såpass stora och inflytelserika grupper av stockholmare att Johansson fick backa.

Därefter blev utskänkningstillstånden med tiden mångdubbelt fler under både 1980- och 1990-talen. Tvärtemot farhågorna blev allting bättre. Nu fick Sverige ett restaurang- och uteliv att tala om med Michelinstjärnor och ett nymornat intresse för framför allt vin men även öl. Detta livade upp städer som tidigare legat öde under kvällstid. Men våldet ökade inte som befarat. Och alkoholrelaterade mord har sjunkit som en sten sedan början av 1990-talet, just under decennierna då utelivet blivit friare och alternativen till sprit allt fler och allt godare.

En del i detta restauranglivets uppvaknande från sin långa törnrosasömn sker när ölet Spendrups från bryggeriet med samma namn lanseras genom att enbart säljas på Operakällaren i Stockholm under ett antal månader. Det är det gamla Grängesbergs-bryggeriet som gått från förvaltande till nydanande. Hjälpna av privat kapital från den så kallade OTC-marknaden och ett namnbyte lanserar de sig i mitten av 1980-talet som ”det privata alternativet”. En talande slogan. Det fanns alltså ett privat

alternativ. I övrigt var bryggeriindustrin sedan 1970-talets kriser och mellanölsförbudet i stort sett socialiserad i det statliga Brygginvest AB. Men nu kom slutligen en privat utmanare och tog marknadsandelar. Inte heller denna förändring initierades alltså av det tröga statliga monopolet, dit Spendrups öl förvisso så småningom ändå tar sig.

Därefter tar en liberaliseringsfas vid, inte minst drivet av en allmän frihets- och demokratiseringstrend i världen och det svenska EU-medlemskapet 1995. Inför det avskaffar Sverige fem av sex alkoholmonopol: Vin & Sprit AB sitt monopol på tillverkning, import, export och distribution av vin och sprit och Systembolaget sitt monopol på försäljning till restauranger. ”Det är bara en inkörsport till att man släpper lös det hela. Det är bara början på det helvete vi kommer att få uppleva!” varnar socialdemokraten Rinaldo Karlsson i riksdagens talarstol när beslutet fattas.

Idag saknar ingen de avskaffade monopolen. När ett tusental leverantörer kompletterar det tidigare monopolet blir resultatet ett betydligt större utbud hos Systembolaget. Det är först nu som svensken för första gången får möjlighet att dricka andras orters öl än ljus lager och något enstaka mörkt. Utbudet växte från något tiotal olika sorter till hundratal.

Även den svenska bryggerinäringen lever upp, trots den massivt ökade konkurrensen från utlandet. Totalt fanns nio ölbryggerier i Sverige 1984, och det mesta av ölen producerades av två statligt ägda bryggerijättar, Pripps och Falcon. Det hade vuxit till 13 precis före EU-inträdet gradvis med några nytillkommande per år, men hade vuxit till hela 42 bryggerier 2010.

Inte heller nu drevs utvecklingen av Systembolaget. Att alkoholutbudet vidgades berodde istället väsentligen på den lilla myndigheten Alkoholsortimentsnämnden, som administreras av Kammarkollegiet. Nämnden har till uppgift att överpröva Systembolagets inköpsbeslut utifrån reglerna för den gemensamma marknaden. I ett antal utslag 1996–1997 godkändes exempelvis alkoholisk, starkare brännvin och lådviner, då ofta kallade bag-in-box.

Bryggeriexplosionen

En annan underskattad förändring i och med EU-medlemskapet var att det även avskaffade den tidigare övre gränsen för alkoholstyrka i öl på 4,5 viktprocent (6 volymprocent). Så öppnades dörren för exempelvis de belgiska ölsorter med högre styrka, men också för den dramatiska utveckling som skulle skumma över alla breddar på 2010-talet.

För vem hade kunnat ana att i det restriktiva Sverige skulle 2010-talets vanliga nya företag vara ett bryggeri? 2018 fanns det, lite beroende på definition, mellan 342 och 392 bryggerier. Vad som tillkommit är väsentligen mikrobryggerier, en trend från amerikanska studentstäder som kompletterat standardutbudet med experimentella nya smaker och sorter som humlefyllda India pale ales, chokladlena Imperial stouts och friska veteöl, många med högre alkoholstyrka än vad som tidigare var tillåtet. En oväntad men välkommen utveckling, som bara blev möjlig efter senare års liberaliseringar.

Visst kan man invända att de många mikrobryggerierna fortfarande har en liten andel av marknaden. Dominerande är fortfarande ljus lageröl från stora bryggerijättar, som konsoliderats och utnyttjat globaliseringens stordriftsfördelar. Pripps och övriga statliga bryggerier är exempelvis sedan början av 2000-talet en del av danska Carlsberg. Men andelen för alternativa sorter har ändå flerdubblats och gått från 2,8 procent 2008 till 8,6 procent tio år senare bland den öl som säljs i butik.

Och de har förändrat hur vi dricker. Svenskarna dricker ofrånkomligen bättre idag än för några decennier sedan, sett till både smak och hälsa. Omkring 1990 går först öl- och sedan vinförsäljningen om den sedan 1978 minskande spritförsäljningen. De trenderna har sedan fortsatt och förstärkts av det snabbt breddade utbudet, som framför allt gällt öl- och vinsorter. I mitten av 1980-talet fanns 50 sorter i Systembolagets specialsortiment av exklusivt vin – och det kallades ”översortiment” då monopolet ansåg att det fanns mer att välja på än vad svenska kunder behövde. År 2016 lanserades omkring 2000 vinsorter under ett år.

Allt fler svenskar har därmed kunnat utveckla ett intresse för öl, vin – och även sprit – utifrån premiumkvaliteter, smak och intresse. Även vardagskonsumenter har kunnat ta del av utbud, expertis och rikedom på restauranger och genom vintips i medier och bekantskapskrets.

Alkoholforskaren Lennart Johansson sammanfattade 2008 vad som hänt redan då: ”Vi kan utan överdrift säga att vi svenskar definitivt lämnat brännvinsbältet och gått över till europeiska och kontinentala dryckesvanor vad gäller valet av alkoholdryck.” Inför det svenska EU-inträdet varnade svenska experter och forskare för att det var omöjligt, ändå var det precis vad som hände med större utbud. Därför har inte heller alkoholskador eller dödlighet ökat som befarat – och med några undantag knappt alls, trots att vi dricker något mer per person än på 1980-talet.

Dessutom dricker svenskarna inte bara bättre, utan också mindre på senare år. Utvecklingen på ölmarknaden visar att även det hänger ihop. Hantverksölen från mikrobryggerierna har genom sina smakmässiga kvaliteter – eller en

uppmärksammas hajp, beroende på vem du frågar – fått kunderna att betala mer för denna alkohol än vad något skattepåslag kunnat åstadkomma för priset på ljus lager. Andelen öl som kunderna betalar betydligt mer för hade 2018 vuxit från någon promille till sex procent av marknaden. Också i restaurangledet är priserna högre och marginalerna större på hantverksölen. Vurmen för hantverksöl och det ökande ölintresset har breddat utbudet enormt, men inte ökat ölkonsumtionen totalt sett. Marknaden har alltså tillgodosett måttlighets- och skötsamhetsintressen bättre än den restriktiva politiken, som gick ut på att göra öl så blaskig och tråkig som möjligt.

Och inte heller detta kan Systembolaget och dess monopol ta åt sig äran för. Återigen är det tvärtom. Hantverksölens andel av försäljningen hade förstås kunnat vara ännu högre om dessa bryggerier fått sälja sina produkter själva till sina kunder, som ofta bor nära, i stället för att behöva skicka dem till systembolagsbutiker via Systembolagets centrala inköpslager.

Men genom att svenska politiker spänner vagnen före hästen och ser bevarandet av det kvarvarande monopolet som ett överordnat värde kommer bara en extremt reglerad egen så kallad gårdsförsäljning tillåtas, och inte heller den för alla bryggerier. Många av de bryggerier som startade redan på 1990-talet, ofta på landsbygden, och som vuxit på orten till lite större småföretag integrerade med lokalsamhälle och restaurangliv, anses för stora för att alls få ägna sig åt gårdsförsäljning. Andra hindras av samma skäl att växa sig större och därmed förlora rätten.

Monopolet hindrar förbättring

Systembolagets monopol är med andra ord ett hinder för den utveckling som låtit svenskarna dricka bättre och friare, utan att det lett till några av de befarade konsekvenserna för hälsa och ordning i samhället. Särskilt som monopolet fortfarande gör vad det kan för att krångla till det för landets bryggerier. Ett uppmärksammat sätt är de nitiska och godtyckliga restriktionerna för etiketter på burkar och ölflaskor.

Exempelvis stoppade Systembolaget 2019 Ängöls Midsommaröl från att prydas av den Kalmarbördiga konstnären Jenny Nyströms (1854–1946) sommarmålning på ett festsällskap under ledning av en fiolspelande herre och blomstersmyckade ekor på väg att lägga till i rodnande solnedgång. Avslaget motiverades med att målningen i kombination med namnet skapade ett ”förhålligande av högtiden midsommar” och att ekorna som lade till vid bryggan utgjorde ”en riskfylld situation” som inte fick förknippas med alkoholförtäring.

Danska Amager Bryghus fick 2013 ta bort en tecknad kvinna från ölet Lust. Trots att vitala delar befann sig under vatten kunde Systembolagets smakdomare inte

besinna sig: ”Hon är väldigt yppig. Brösten är framtonade och att hon har den typen av leende hon har, tillsammans med namnet Lust”, förklarade Systembolagets presschef Lennart Agén. Han menade att etiketten och namnet ”på ett tydligt sätt kan kopplas till sex, kärlekslust och sexuell framgång”. I Sverige fick denna öl i serien på temat sju dödssynder säljas med svart etikett.

Train Station Brewery i Knivsta ville, eftersom de är lokaliserade i ett gammalt stationshus, sälja ölet Off the rails. Etiketten nekades dock av Systembolaget inför lanseringen 2013 eftersom man på den tecknade bilden av ett lokomotiv såg en förare i silhuett och alkoholkonsumtion inte bör uppmuntras vid till exempel trafik, sport eller arbete.

Är det någon som tror att det här estetiska tuktandet spelar någon som helst roll för människors drickande och hälsa? De arbetar nog i så fall på Systembolaget. Men för små företag och särskilt för en säsongsanpassad produkt som midsommaröl är de här restriktionerna kännbara.

Ölets historia visar att allt som på senare decennier blivit bättre har kunnat ske genom att restriktioner lättats och monopolet blivit mindre av ett monopol. Utbudet är större, butikerna fler, öppettiderna har utökats. Varför inte fortsätta i samma riktning som hittills varit framgångsrik? Öl skulle sannolikt skumma i ännu större mångfald om det inte hölls tillbaka av att vi alls har ett monopol.

Och ölen skulle sannolikt också säljas kall.

Mattias Svensson

Litteratur

Boberg, Stig (1981) Folket, supen och staten – Systembolagskrogar och folkrestauranger 1855-1955, Liber Tryck.

Hamberg, Ove (1985) Svensk bryggeriindustri 1885–1985, Norstedts.

Johansson, Lennart (2008) Staten, supen & systemet – Svensk alkoholpolitik och alkoholkultur 1855–2005, Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Tellström, Richard (2024) Varje tugga är en tanke – Svensk matkultur under 500 år, Natur & Kultur

Sandberg, Peter (2022) Svensk bryggerihistoria – Öltillverkning under 200 år, Historiska Media

Spendrup, Jens (2013) Vårt levebröd – en bryggares memoarer, Timbro.

Environment and Public Institute är en idéburen tankesmedja som värnar den fria marknaden och den fria forskningen. Ephi publicerar rapporter om aktuella ämnen inom folkhälsa och miljö.

På ephi.se kan du läsa samtliga publikationer.

www.ephi.se